

Historien bakom begravningen av en tysk flygare

Kontroversiell bild. Stig Hartmans foto från begravningen av den tyske flygaren på Västra kyrkogården den 11 juli 1943 har väckt uppmärksamhet. En av dem som har reagerat är Dieter Friedrich som

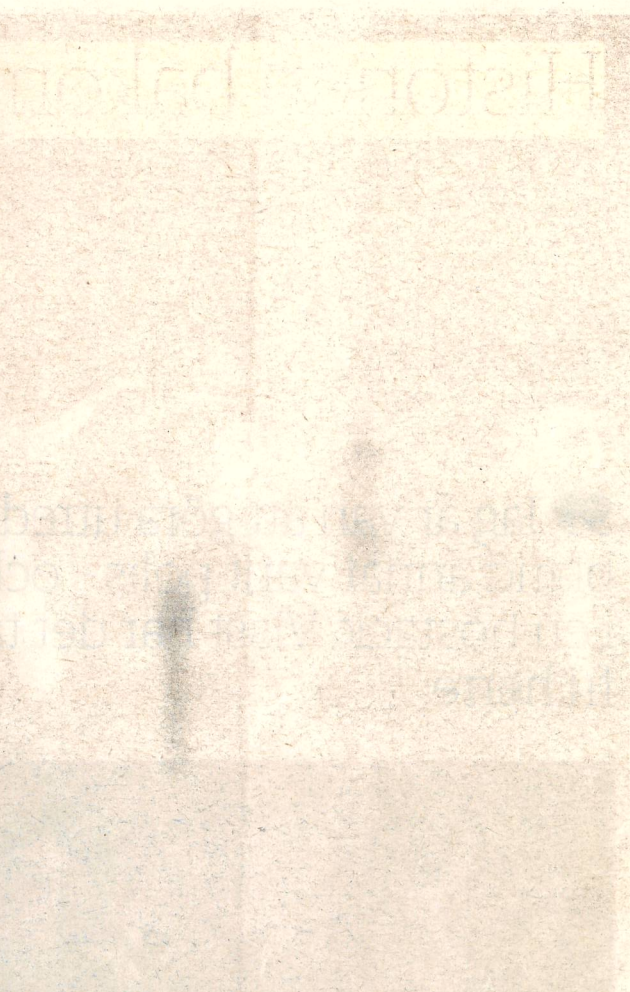
Hitlerhälsningen på

Ett tiotal personer gör Hitlerhälsning på Västra kyrkogården i Halmstad söndag 11 juli 1943. Mannen som förs till sista vilan är en tysk flygare, som har hittats död vid den halländska kusten.

Bilden från andra världskrigets dagar dök upp för två år sedan, på en utställning och i Hallandsposten.

- Jag kände igen min mormor, som inte gör någon hälsning, säger Dieter Friedrich i Haverdal som ville veta bakgrunden till begravningen.

Och han tog reda på det mesta.

”Det är min mormor, Elisabeth Lindelöf, och jag undrade vad hon gjorde i det sammanhanget? Men jag kom snart på det, mormor var kyrkosångerska och medverkade ofta vid begravningar.

Dieter Friedrich

Änt igen sin mormor Elisabeth Lindelöf, näst längst till vänster på bilden. Hon var sångerska vid ceremonin och gjorde ingen Hitlerhälsning. Foto: Stig Hartman

Västra kyrkogården

det är krig i världen och högsommar i Halmstad på det svartvita fotografiet från 1943. Träden står i full blom på Västra kyrkogården.

Upp emot 200 personer har samlats för att ta farväl av en tysk flygare som har hittats ilandfluten i Steninge, och en av blomsterkransarna är prydd med ett hakkors. När bilden tas gör sex-sju män och ett par kvinnor i främsta ledet en Hitlerhälsning, medan två små pojkar gör tafatta försök att härma de vuxna.

Men de flesta av begravningsgästerna deltar inte i hyllningen till Tysklands ledare och det gäller bland annat en kvinna som står näst längst till vänster

på bilden. Hon håller i stället armarna i kors om sin handväska, nästan demonstrativt.

– Det är min mormor, Elisabeth Lindelöf, och jag undrade vad hon gjorde i det sammanhanget? Men jag kom snart på det, mormor var kyrkosångerska och medverkade ofta vid begravningar, säger Dieter Friedrich.

Hon gör ingen hälsning.

– Nej, varför skulle hon göra det? Mormor var varken nazist eller en människa som följde med strömmen.

Dieter hade löst ett av mysterierna på bilden. Men det fanns flera...

Dieter Friedrich från Haverdal var bara en av många människor som rea-

gerade på några bilder, som visades vid utställningen "Halmstad i krigstid" på Stadsbiblioteket på hösten 2010 och publicerades i Hallandsposten den 4 september samma år.

Bilder från krigsåren

Konstnären Ingela Olsson hade sammanställt utställningen med fotografier av Stig Hartman (1912–1995), tagna under krigsåren i Halmstad. Det var bilder av skyttevärn vid Hotel Mårtenson, finska krigsbarn som anlände med namnlappar runt halsen – och foton från begravningen av den tyske flygaren. På en bild gjorde en svensk flygofficer en stram honnör, och den andra

föreställde Hitlerhälsningen på Västra kyrkogården.

Det är också där vi träffar Dieter en novemberdag 2012, nästan 70 år senare. En blek höstsol lyser över platsen, nära den gamla minneslunden vid muren mot Karlsrovägen.

Det mesta har förändrats: den tyske flygarens stoft är sedan länge flyttat och skogen som syns i bakgrunden på den gamla bilden är nedhuggen, numera finns här en låg cotoneasterhäck och formklippta granar.

Det är tyst och folktomt, till skillnad från den där julidagen 1943 när flera hundra personer hade samlats.

– Jag undrade vad det var för bety-

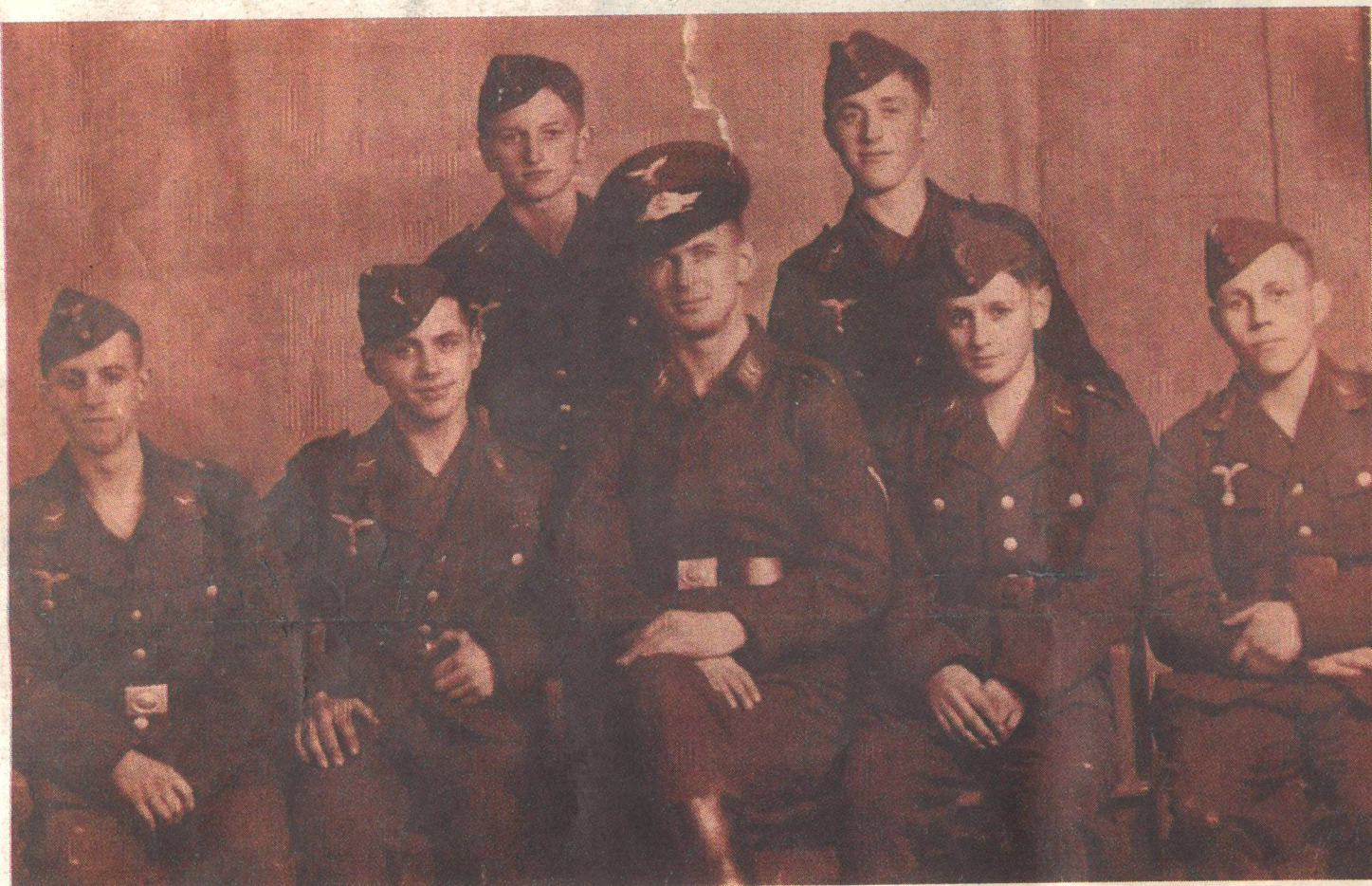
Fort-sättning på nästa uppslag ▶

” Jag är van att göra utredningar från mitt yrkesliv – jag har bland annat varit polis – och tycker om att leta efter en nål i en höstack. Visst har det tagit tid, men det har jag. Jag är en fri herre.

Dieter Friedrich

Det var här det hände. Dieter Friedrich besöker

Mannen i kistan. Erich Wagner är tvåa från vänster på bilden. Han var bara 21 år när han dog sommaren 1943.

Foto: Privat

dande flygare som fick en sådan ärebegravning, säger Dieter.

Rena detektivarbetet

Vissa nöjer sig med att grubbla, men inte 73-åriga Dieter. Han har under flera år, och framför allt i höst, jobbat intensivt med att samla fakta kring begravningen, den döde soldaten och andra inblandade. Han har grävt i arkiv, ringt och mejlat till olika myndigheter i Sverige, Tyskland och Danmark. Bit för bit har lagts till pusslet.

Varför allt detta slit? Dieter försäkrar att det inte har att göra med hans mormors medverkan vid begravningen – ”den frågan löste jag snabbt” – och inte heller med hans tyska rötter (se faktaruta).

– Nej, jag har levt i Halmstad sedan jag var sex år och ser det inte alls ur något tyskt perspektiv. Jag är mera allmänt historieintresserad.

Intresserad? Jag skulle snarare kalla dig besatt.

– Ja, men jag är van att göra utredningar från mitt yrkesliv – jag har bland annat varit polis – och tycker om att leta efter en nål i en höstack. Visst har det tagit tid, men det har jag. Jag är en fri herre, säger Dieter som tycker bättre om det uttrycket än pensionär.

I dag vet Dieter rätt mycket om Erich Wagner – för så hette mannen som lades i graven på Västra kyrkogården 1943.

– Hans namn och begravningsdatum fanns i kyrkogårdens register där det även stod en adress i Schwarzenberg/Erzgebirge, en tysk stad nära gränsen till Tjeckien.

Dieter ville se om Erich Wagner hade anhöriga kvar i livet, men saknade den dödes födelsedatum.

– Men det löste sig. I registret stod det att hans stoft hade flyttats 1966 till Pålssjö krigskyrkogård i Helsingborg. Det är en av tre krigskyrkogårdar i södra Sverige där man begravde omkomna flygare och ilandflutna soldater från andra nationer under kriget.

Erich Wagners gravsten återfanns på kyrkogården, där det stod att han var född 4 juli 1921.

– Han var bara 21 år när han mötte döden.

Hittade brorsdotter

Dieter hade nu alla personuppgifter och via HP fick han en notis från tidningen 1943, om en tysk flygare som hade hittats vid stranden i Steninge i slutet av juni samma år.

Det är omöjligt att beskriva alla turer som sedan följde när Dieter spa-

Bland ovriga ärenden, som behandlades, var frågan om tandskötterskornas titulering, varvid framkom att medlemmarna ansåg att systertiteln borde tillämpas.

Liket av tysk flygare ilandflutet vid Steninge.

Liket efter en tysk flygare har flutit i land vid Steninge. Han var iklädd fallskärm och flygutrustning och man antar att han hoppat ur någon maskin, som störtat i havet.

Uthusbrand vid östra stranden.

I går kväll alarmerades brandkåren till östra stranden, där eld utbrutit i en uthusbyggnad, tillhörande ett par villaägare lokförare Yngve Johansson och stationskarl V. Torén. Brandkåren ryckte ut med en brandvagn och två tankar.

Fastlighetsresor

Sveriges resor
begär ha
rådets
framhåll
komma
vägning
tressen
tre i op
ledamöte
roende. S
tillfreds
nämnden
redes t
beslut i
i instrukt
person, s
sedd att
trollnäm
supplean

Nyheten i tidningen. Så här ”stort” slog man upp fyndet av den döde mannen i Hallandsposten 1943. Notisen publicerades 29 juni och texten lyder: ”Liket efter en tysk flygare har flutit i land vid Steninge. Han var iklädd fallskärm och flygutrustning och man antar att han har hoppat ur någon maskin, som har störtat i havet”.

Västra kyrkogården hösten 2012, på platsen där Erich Wagner fördes till den sista vilan. Dieter har forskat i flygarens bakgrund, kraschen som kostade honom livet och vad som hände vid begravningen.

Foto: Lina Salomonsson

nade vidare hos olika myndigheter i Tyskland. Han mötte sura telefonister och oengagerade tjänstemän men fick också hjälp av ett antal "förtjusande människor" – som präster och journalister, forskare, arkivpersonal och borgmästarinnan i Schwarzenberg/Erzgebirge.

Och en dag, lördag 20 oktober i år, kunde han slutligen ringa upp Annelie Feustel, Erich Wagners brorsdotter som bor i Oberscheibe, Scheibenburg.

– Jag blev alldeles stum när jag hörde hennes röst. Det var min största stund under den här utredningen.

Annelie Feustel var också lycklig över att få veta vad som hade hänt hennes farbror. Hon och Dieter har skickat bilder till varandra, bland annat har Dieter fått ett foto på Erich Wagner.

Den sista flygningen

Men Dieter var inte nöjd. Parallellt med spaningarna i Tyskland hade han jagat fakta om Erich Wagners sista flygning. Med hjälp av privatpersoner och polisarkiv i danska Grenå fick Dieter veta att den unge korpralen och signalisten hade ingått i besättningen på ett Junkerplan som hade sin bas i Ålborg i det ockuperade Danmark.

– Den 26 februari 1943 gav sig besättningen ut på en nattnavigationsövning

där de flög lågt för att undvika radarn, säger Dieter.

Vad som sedan hände vet ingen – men planet kraschade i det iskalla havet, i februari-mörkret.

– Jag har med hjälp av bland annat en marinbiolog beräknat att haveriet skedde i närheten av Anholt, där det finns både västliga och östliga strömmar. Två soldater flöt nämligen iland i Danmark, en har aldrig återfunnits och Erich Wagner hamnade i Steninge – och senare på Västra kyrkogården.

Många var där

Därmed är vi tillbaka vid ceremonin den 11 juli 1943.

Dieter har grävt fram alla Stig Hartmans foton från begravningen hos föreningen Gamla Halmstad, och konstaterat att det var många människor som deltog, förmodligen fler än 200.

Och givetvis har Dieter tagit reda på namnen på flera av gästerna, bland annat med hjälp av en begravningsnotis i HP måndag 12 juli 1943.

– Där var många tyskar som bodde i Halmstad och Göteborg och dignitärer som major Busch, militärattaché vid tyska ambassaden i Stockholm. Officiant var pastor Kiesow från den tyska församlingen i Göteborg.

I notisen står det att "Hallands rege-

mentes musikkår spelade 'Deutschland, Deutschland über alles' och 'Horst Wessel'".

– Flera höga officerare från I 16 var också närvarande och höll tal. Där borta paraderade en ärepluton från regementet, säger Dieter och pekar mot en av kyrkogårdens ingångar mot Karlsrovägen.

Han vet inte exakt vilka som gör Hitlerhälsning på bilden och tycker inte att det är så viktigt.

– Det är en pseudohändelse. Det är ett tiotal av 200 begravningsgäster som höjer högerarmen, några gör det säkert av övertygelse medan andra bara dras med. Det märks om man granskar bilden noga.

Men varför var ceremonin så stor-slagen, med alla tyska dignitärer och svenska officerare? Det var en korpral och signalist som begravdes, inte en hög militär.

– Jag tror jag vet svaret, säger Dieter Friedrich och pekar upp mot himlen.

– Flyget var oerhört populärt vid den tiden. Alla ville upp i luften och det fanns en kollegialitet bland flygare, oavsett nationalitet. Begravningen hade säkerligen varit lika ärofull om det varit en brittisk eller amerikansk flygare.

PER KÄGSTRÖM
redaktionen@hso.mh.se

* Dieter Friedrich

Ålder: 73 år.

Familj: Änkling.

Bostad: I Haverdal. "Jag har flyttat runt lite och jobbat i olika delar av världen men hela tiden haft Haverdal som bas."

Jobb: Fri herre, det vill säga pensionär. Dieter har tidigare jobbat som polis och teknisk direktör, "bland annat utredde jag förutsättningarna för att koppla ihop teletrafik mellan olika länder". Han har även varit reservofficer vid I 16.

Bakgrund: Dieter är född 1939 i Northeim, "en liten stad 18 kilometer norr om Göttingen i Tyskland". Hans pappa Georg var tysk och hade tidigare på 1930-talet arbetat i Halmstad, där han hade förälskat sig i Margareta Lindelöf. De hade flyttat till Northeim och kunde sedan inte komma därifrån när andra världskriget bröt ut. Vid årsskiftet 1943-1944 inkallades Georg och stupade efter sex dagar i vinterkriget vid Pripjeträskan i nuvarande Vitryssland.

"Jag har inga minnen av min pappa och det tog lång tid innan jag lyckades ta reda på vad som hade hänt honom", säger Dieter.

Det året han blev sex år tog kriget slut och han flyttade till Halmstad med sin mamma och storsyster, "vi kom med Bernadottetransporter, de vita bussarna". Dieter växte sedan upp på Väster.

Han hittade den döde flygaren, läs på nästa uppslag ▶

"Jag hade aldrig sett ett

Arvid hittade den döde flygaren

Det var den då 19-årige Arvid Hansenäs som fann Erich Wagner död vid stranden i Steninge 1943.

– Jag såg något i vattnet och förstod att det var en människa, säger han.

Arvid är 88 år och det är nästan 70 år sedan han hittade kvarlevorna av den tyske flygaren, vid den klippiga stranden nedanför det nuvarande naturreservatet i Steninge.

– Jag kommer ihåg allt tydligt, men jag har inte tänkt så mycket på det genom åren. Det hände rätt ofta vid den tiden att det flöt iland döda soldater, sjömän och fiskare, men det var den första och enda gången jag själv hittade någon, säger Arvid när vi träffar honom i hans hus vid Gamla Kustvägen i Steninge.

Egentligen skulle vi ha gått ner till fyndplatsen men klipporna är alldeles för hala denna dag, för människor i alla åldrar.

När Arvid var ung vandrade han ofta längs stranden mellan Steninge och Ugglarp.

– Det kallades att följa sjön, det vill säga leta vrakgods, sådant som lämpades av från fartygen. Vi behövde det att elda med, det fanns nästan ingen skog här på den tiden, säger Arvid.

Legat länge i vattnet

Den 26 juni 1943 fick han dock se något helt annat som guppade en bit ut i vattnet, en man som flöt på en fallskärm som inte hade utvecklat sig.

– Jag hade aldrig sett ett lik förut. Jag blev rädd och hämtade min morbror Kalle som var fiskare och hade bärgat många döda människor.

– När vi vände mannen på rygg möttes vi av en grinande dödskalles, och när vi drog upp honom på klipporna föll delar av kroppen bort. Han hade legat länge i vattnet, säger Arvid.

Hans morbror ringde till landsfiskalen Ottosson i Halmstad som ryckte ut med en kista i bilen.

– Men det gick inte att forsla kistan över klipporna så en annan av mina morbröder, Arvid som var bonde, kom med häst och vagn.

Landsfiskalen tog hand om den ilandflutne soldatens namnbricka och letade efter hans pistol.

– Han frågade oss men vi hade inte sett den.

Arvid och hans morbröder hjälpte landsfiskalen att plocka ihop kroppsdelar i kistan, och morbror Kalle fick behålla den dödes skor.

– Det var rejäla tyska marschpjäxor som han använde i många år.

Flygarens kvarlevor forslades in till Halmstad och lämnade många frågetecken efter sig.

– Jag fick aldrig veta att det hölls en stor begravning på Västra kyrkogården, säger Arvid.

Starka krigsminnen

Den döde mannen i vattnet var en av flera skräckfyllda upplevelser för Arvid under krigsåren.

– Jag glömmer aldrig den 8 april 1940 när en armada av tyska krigsskepp passerade nära stranden, på väg mot Norge. Jag sov inte på hela natten och nästa dag högg jag ved hos en kvinna, som kom ut ur huset och sa att tyskarna hade anfällt Norge. Hon var så blek att jag trodde hon skulle ramla omkull. En stund senare flög tre tyska Junkerplan in över Steninge, så lågt att jag kunde se de tyska korsen på vingarnas undersidor.

Ett annat starkt minne kommer från krigets slutskede när en tysk trupptransport, på väg hem från Norge, utsattes för ett våldsamt anfall utanför den halländska kusten.

– Herregud. Natten lystes upp av explosioner och blev som ljusan dag, det var ett fruktansvärt larm och efteråt flöt det in massor av döda kroppar. Fiskarna i Falkenbergstrakten hittade många och fiskaren Gösta Norén från Steninge kom in med tre lik i båten och flera på bogsering.

Kontaktades av Dieter

Arvid har jobbat som elektriker och bott i Steninge i nästan hela sitt liv, och lagt minnena från krigsåren bakom sig. Men han blev väldigt glad när Dieter Friedrich – som hade fått ett tips om att Arvid hade funnit en död soldat 1943 – kontaktade honom tidigare i höst.

– Det är fantastiskt att få veta mer om mannen jag hittade, säger Arvid och tittar på ett fotografi som Dieter har gett honom, föreställande Erich Wagner i uniform.

– Tänk att han var så ung.

En annan, lite mer dråplig, påminnelse om incidenten vid stranden fick Arvid när hans morbror Kalle avled i början av 1990-talet.

– Jag och morbror Arvid gick igenom Kalles hus och då hittade vi förstås tyskens pistol. Den var inte ens gömd

Ny klarhet. Arvid Hansenäs fick aldrig veta något om mannen som flöt iland i Steninge 1943, men i höst har han fått desto fler besked av Dieter Friedrich. "Det är fantastiskt", säger Arvid när han tittar på en bild av Erich Wagner, tillsammans med Dieter.

Fyndplatsen. Det var ungefär här, vid den klippiga kusten i Steninge, som Arvid Hansenäs hittade den tyske flygaren den 26 juni 1943.

utan låg bland alla saker, säger Arvid med ett skratt.

– Vi rapporterade fyndet men en polisman, som ska få vara anonym, sa "sänk den". Han ville väl inte ha en massa byråkratiskt krångel med vapnet

så vi rodde ut och kastade pistolen i vattnet, några kilometer utanför platsen där jag hade hittat Erich Wagner.

PER KÄGSTRÖM
redaktionen@hsomih.se

FOTO: LINA SALOMONSSON

☞ Jag glömmer aldrig den 8 april 1940 när en armada av tyska krigsskepp passerade nära stranden, på väg mot Norge. Jag sov inte på hela natten...

Arvid Hansenäs

lik förut"

Dramatisk upptäckt. Arvid Hansenäs i Steninge var 19 år när han hittade Erich Wagner död i vattnet. "När vi vände mannen på rygg möttes vi av en grinande dödskalle och när vi drog upp honom på klipporna föll delar av kroppen bort", säger Arvid.